

ZD19005268

Plan van aanpak

Pilot Vitaal Buitengebied Zundert

Versie 31 januari 2019

Met elkaar zorgen voor een vitale omgeving

**Dorpsraden Achtmaal, Klein Zundert, Wernhout en Rijsbergen
Provincie Noord-Brabant
Waterschap Brabantse Delta
Gemeente Zundert**

1 Inleiding

Op 2 september 2018, vlak voordat het Corso van start ging, hebben de Gemeente Zundert, de Provincie Noord-Brabant, Waterschap Brabantse Delta en de dorpsraden van Achtmaal, Wernhout en Klein Zundert de handen ineengeslagen voor de allereerste West-Brabantse pilot voor een vitaal buitengebied. Op initiatief van de gemeente Zundert werken de organisaties in 2019 aan een toekomstbestendig buitengebied Zundert en de aanpak van agrarische leegstand. Het betreft een integrale aanpak gericht op thema's zoals economie, water en klimaatverandering.

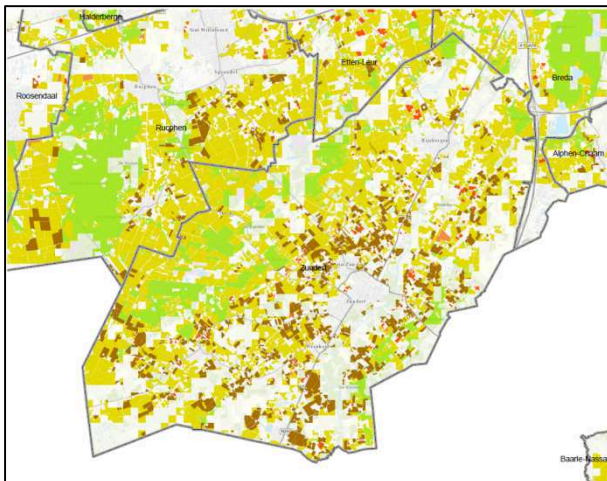

De initiatiefnemers hebben op dat moment met elkaar afgesproken een plan van aanpak uit te werken voor deze pilot. Gaandeweg, toen de scope gemeentebreed werd, heeft de dorpsraad van Rijsbergen zich ook bij de pilot aangesloten.

Dit document is dat plan van aanpak, met de nadruk op de eerste fase. Hierin beschrijven wij als initiatiefnemers, partners, projectgroep, hoe wij in 2019 en daarna in een project samen willen gaan werken om te bouwen aan een vitaal buitengebied in Zundert.

2 Waar gaat deze pilot over? Waarom doen we dit?

Er speelt veel in Zundert en er komt nog veel meer op Zundert af. Om enkele van deze urgente zaken te noemen: agrarische leegstand, klimaatverandering, omschakelen naar duurzame energie en landbouw, vergrijzing. Tegelijkertijd is Zundert een economisch belangrijk gebied voor West-Brabant. Hoe zorgen we ervoor dat Zundert vitaal blijft en morgen, maar ook over 20 jaar, nog een gezond gebied is om te wonen en ondernemen? Het vraagt om actie nu, en op acties gericht op overmorgen. Dat is allemaal nog niet zo eenvoudig en daar is iedereen in Zundert bij nodig. Uiteindelijk telt het op tot één geheel: samen zorgen we voor een vitaal Zundert.

Droogte raakt iedereen, hoe donkerder de kleur, hoe kostbaarder de getroffen teelt.

Leeqstaande stal...

In 2021 wordt de Omgevingswet van kracht. Dat vraagt bij het maken van nieuwe plannen van iedereen om meer oog te hebben voor elkaar en de omgeving. Voor overheden geldt dat in deze pilot bouwstenen worden geïdentificeerd voor de omgevingsvisies, -plannen, en programma's, die onderdeel zijn van de Omgevingswet.

3 Wie zijn 'wij'?

In het projectteam voor deze pilot werken verschillende partijen samen die een verschillende achtergrond hebben. Zij hebben ook een eigen visie, eigen redenen en een eigen bijdrage aan deze gezamenlijke pilot. Het is wel goed om de verschillende invalshoeken aan het begin duidelijk en transparant te maken.

- **Gemeente Zundert:** De gemeente Zundert wil in een breed collectief werken aan een vitaal buitengebied. Enerzijds is het van belang om hiervoor antwoord te krijgen op de vraag hoe een vitaal buitengebied er uitziet. Welke fundamentele keuzes maken wij voor de toekomst en hoe kunnen wij flexibiliteit creëren waardoor maatwerk op gebiedsniveau mogelijk wordt? Door te doen en te durven experimenteren willen wij hier keuzes en ervaring in maken/opdoen. Dus niet vooraf maar aan de hand van praktijk casussen leren en beleidskeuzes maken. Anderzijds vraagt deze strategie en de tegenwoordige tijd een andere rol van ons als gemeente. Hoe brengen wij de samenleving in haar kracht om de uitdagingen van nu en straks aan te gaan? Hoe verbinden wij de gemeenschap, faciliteren wij deze en staan wij diegene bij die dat nodig hebben? Met de pilot Vitaal Buitengebied Zundert willen wij actief de vraagstukken oppakken en ons voorbereiden op de toekomst, zowel beleidsmatig als in onze rol.
- **Dorpsraden:** Dorpsraden staan voor het behoud en de verbetering van de leefbaarheid en het behoud van de eigen identiteit in de dorpskernen. Met dat doel nemen de dorpsraden ook deel aan de pilot Vitaal Buitengebied. De pilot biedt kansen voor inwoners, ondernemers, verenigingen en organisaties op terreinen als ruimtelijke ontwikkeling, economie, sociale cohesie, veiligheid en leefklimaat. Dorpsraden willen vooral een rol spelen in het betrekken en activeren van de inwoners om individueel of gezamenlijk initiatief te nemen. Initiatieven gericht op het wegnemen van belemmeringen, aanpakken van problemen, werken aan oplossingen en grijpen van kansen.
- **Provincie Noord-Brabant:** De Provincie Noord-Brabant neemt deel aan de pilot Vitaal Buitengebied Zundert om, in lijn met de provinciale Brabantse Omgevingsvisie, in een lerende aanpak en een nieuw samenspel tussen inwoners, ondernemers en overheid, te komen tot concrete oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken, zoals klimaatadaptatie en agrarische leegstand.
- **Waterschap Brabantse Delta:** Een gedeeld en gedragen toekomstperspectief formuleren met de lokale gemeenschap, voor een klimaatrobuust Zundert, die de basis is voor welzijn en welvaart op korte en op lange termijn.

4 Met wie werken wij samen?

Kort gezegd: met iedereen in Zundert die mee wil doen, zowel uit het buitengebied als uit de verschillende kernen. Meer specifiek zijn dat de inwoners en ondernemers uit het gebied, maar ook organisaties zoals de ZLTO, CLTV, Treepart, de natuurorganisaties, de ondernemersvereniging en andere verenigingen, etc. We nodigen iedereen uit om mee te doen en iedereen daartoe de kans geven.

5 Wat is het doel van deze pilot?

Wij willen in deze pilot drie dingen tegelijkertijd realiseren:

1. Wij willen de gemeenschap in beweging brengen om met elkaar aan de slag te gaan. Daarvoor willen wij samen met de gemeenschap concrete kansen zoeken en op pakken. We willen concreet aan de slag, bijvoorbeeld met leegstaande agrarische gebouwen.
2. Wij willen een gezamenlijk nieuw perspectief voor het buitengebied, dus samen met de gemeenschap goed nadenken over wat er nodig is om een vitaal buitengebied te krijgen, hebben en houden. Dit levert de bouwstenen op voor toekomstig beleid zoals de omgevingsvisie en het waterbeheerprogramma. Dat gaat over de wat langere termijn en is wat abstracter, maar minstens zo belangrijk omdat we daar hier en nu het begin mee moeten maken.
3. Deze pilot is ook bedoeld om in een lerende aanpak te ontdekken hoe we nieuwe manieren samenwerking, tussen bewoners, ondernemers, organisaties en overheden, kunnen vormgeven.

6 Hoe gaan we het aanpakken?

Deze pilot is een project waarin we al doende, stap voor stap, leren. Dat leren is zelfs al begonnen met het proces om tot dit plan van aanpak te komen. Dit betekent wel dat wij niet op voorhand precies kunnen zeggen wat wij precies, wanneer klaar hebben, en hoe het resultaat er dan precies uit zal zien. Dat is een groot verschil met een gangbaar project waarin vooraf een vastomlijnd eindproduct beschreven is.

Bovendien gaan wij met de gemeenschap aan de slag. Dan past het om aan het begin van het proces dat we gaan doorlopen, niet alles dicht te timmeren, maar om ruimte te laten om van de gemeenschap te kunnen horen wat zij belangrijk vinden.

Dat gezegd hebbende kunnen wij wel op hoofdlijnen aangeven welke aandachtgebieden wij voorzien, zowel in proces en planning als in resultaten ('producten'). Daarnaast kunnen wij ook al aangeven hoe we het willen gaan organiseren.

6.1 Proces en planning

Wij zien de volgende fasen voor ons:

1. Delen, ophalen & voorbereiden: In deze fase willen we breed het gesprek aan gaan. We willen de uitdagingen en kansen met elkaar delen. Dat betekent aan de ene kant informeren, inspireren, urgentie gaan voelen en aanzetten tot actie. Aan de andere kant betekent dat ideeën ophalen, een beeld krijgen van wat ondernemers en bewoners vinden. Dit willen we gaan starten door vier bijeenkomsten te organiseren en een breed 'loket' op te zetten waar iedereen met een vraag, idee, voorstel, etc. gemakkelijk terecht kan. Deze fase willen we in kwartalen 1 en 2 van 2019 doorlopen. In paragraaf 6.4. is fase 1 verder uitgewerkt.
2. Aan de slag met casussen: In deze fase willen we met casussen aan de slag. Zowel locatiegerichte als gebiedsgerichte. Bij een locatiegerichte casus kan gedacht worden aan leegstaande agrarische bebouwing waar we gaan kijken wat daar een oplossing zou kunnen zijn. Welke locaties dat worden en rond welke thema's willen we in fase 1 ophalen. Bij een gebiedsgerichte casus denken wij in elk geval aan een beekdal waar we willen kijken hoe we daar de problematiek rondom te veel, te weinig en of te vuil water kunnen oplossen. Ook de vraag welk beekdal we gaan bekijken, baseren wij op de oogst uit fase 1. Maar er zouden ook andere gebiedsgerichte casussen kunnen ontstaan uit fase 1. Wij willen deze fase starten in kwartaal 2 van 2019 waarna deze in principe continu door loopt. Wij sluiten niet uit dat we, daar waar dat kan, al eerder starten met een casus, ook als fase 1 nog niet helemaal afgerond is. Wij willen geen energie verloren laten gaan omwille van een planning.
3. Bouwstenen formuleren: In deze fase van de pilot gaan we de resultaten van de casussen met elkaar verbinden. Wat kunnen we ervan leren? Hoe hangt dat allemaal met elkaar samen? We halen hier de bouwstenen uit die de overheden nodig hebben voor hun verdere plannen en beslissingen die zij later moeten gaan maken en nemen. Parallel werken we gewoon verder aan de casussen die nog niet klaar zijn. De ambitie is dat een aantal casussen uitgroeien van een idee, naar een project. Wij willen deze fase in kwartaal 4 van 2019 doorlopen.
4. Evaluatie en continuering: Behalve aan het einde van de pilot evalueren wij doorlopend tijdens fases 1 tot en met 3 en nemen de bevindingen mee. De pilot mag dan wel klaar zijn, maar het werken aan een Vitaal Buitengebied Zundert gaat door. Hoe gaan we dat doen? Hoe zetten we voort wat we opgebouwd hebben? In deze fase maken wij daar nadere afspraken over, afhankelijk van wat we geleerd hebben. Wij willen deze fase in 2020 doorlopen, parallel aan het doorlopen van fases 2 en 3.

	Q1 2019	Q2 2019	Q3 2019	Q4 2019	2020
Fase 1					
Fase 2					
Fase 3					
Fase 4					

De planning is gebaseerd op inzichten aan het begin van het proces. Deze planning kan gaande het proces, na elke fase, bijgesteld worden.

6.2 Producten

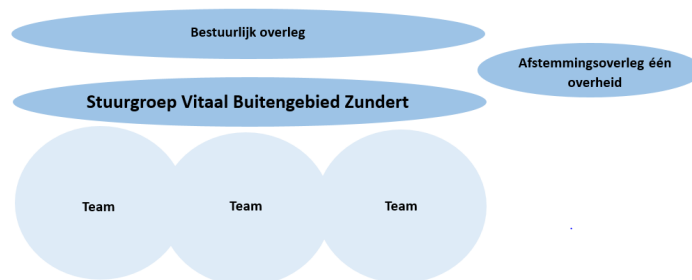
Aan de hand van de zojuist beschreven fases kunnen wij op hoofdlijnen iets zeggen over de producten die uit de pilot gaan komen. Maar ook hier geldt, gezien het karakter van de pilot kan dit nu slechts op hoofdlijnen. Gaande het proces en het al werkende leren, zal dat steeds concreter gaan worden.

Per fase zien wij de volgende producten voor ons:

1. Delen, ophalen & voorbereiden: Deze fase levert vier startbijeenkomsten op (per dorpsraad één waar ook de inwoners uit de kernen en het Zundertse buitengebied nadrukkelijk welkom zijn). De opbrengst van elke avond zal worden gedocumenteerd en kan aanleiding geven voor vervolgbijeenkomsten. Gedacht wordt aan een kaart of schets, als een getekend verslag van de bijeenkomst. Verder zal er een 'loket' operationeel worden en regelen de overheden op de achtergrond de 'back office' om vragen goed op te kunnen pakken. Wat daar binnenkomt aan vragen, opmerkingen etc. zal ook worden gedocumenteerd. De opbrengst van dat alles zal op het einde van fase 1 gebundeld worden. Deze verzameling aan casussen luidt de overgang in naar fase 2 en geeft het overzicht waar wij bij de evaluatie in fase 4 op terug kunnen pakken. In de bijlage hebben wij als verdere uitwerking van onze aanpak voor fase 1 de opzet voor de te organiseren avonden opgenomen.
2. Aan de slag met casussen: In deze fase gaan we met casussen aan de slag. Niet elk initiatief zal als een casus worden beschouwd en door ons gezamenlijk opgepakt en ondersteund worden in deze pilot. Een initiatief kan een casus worden als er de bereidheid is om ervaringen te delen, er maatschappelijke meerwaarde is, er urgentie en de energie is om er mee aan de slag te gaan en de initiatiefnemer(s) zelf er ook echt mee aan de slag wil(len) gaan. Verder kijken wij in hoeverre een initiatief passend, wenselijk en haalbaar lijkt. Wat elke casus op gaat leveren, hangt van de aard van de casus af en is niet op voorhand exact te beschrijven. Deze fase levert op dat er een aantal casussen zijn verkend; sommige stoppen wellicht en sommige lopen door in de tijd. Uit de verkende casussen komen leerpunten en concrete projecten voort die input zijn voor fase 3.
3. Bouwstenen formuleren: Hier komen de bouwstenen uit die nodig zijn voor het vervolg. Hoe die bouwstenen er uit gaan zien, kan nu nog niet bepaald worden. Dat hangt aan de ene kant af van hoe de pilot zich ontwikkelt, maar aan de andere kant ook van wat er nodig is voor bijv. de omgevingsvisie van de gemeente of het waterbeheerplan van het waterschap. Wat daarvoor nodig is, is nu nog niet goed genoeg bekend.
4. Evaluatie en continuering: Dit levert in elk geval een evaluatie rapport op met leerpunten en aanbevelingen voor anderen en concrete afspraken over het vervolg van de samenwerking na de pilot.

6.3 Projectorganisatie

In lijn met de gemeentelijke bevoegdheden voor het opstarten/vaststellen van ruimtelijke projecten (casussen), beleid en visies is Gemeente Zundert de formele projectleider. De organisatie van de pilot Vitaal Buitengebied Zundert heeft echter een brede basis en ziet er als volgt uit:

De regie van het project ligt bij de 'Stuurgroep Vitaal Buitengebied Zundert'. De gemeente, provincie, het waterschap en de dorpsraden zijn hier (ambtelijk) in vertegenwoordigd. De stuurgroep is verantwoordelijk voor de uitvoering van dit plan van aanpak, de vertaling hiervan naar een definitief uitvoeringsplan en de tenuitvoerbrenging van dit uitvoeringsplan. De stuurgroep komt op regelmatige basis, afhankelijk van behoefte, bij elkaar. Onder de stuurgroep vallen (straks) diverse teams die de verschillende projectonderdelen oppakken. Het is niet vanzelfsprekend dat deze teams vanuit de stuurgroep worden ingevuld. Teams zullen ook gevormd worden door samenwerkingspartners, stakeholders en de gemeenschap zelf.

Er bestaat een afstemmingsoverleg voor de drie overheden zodat zij, in lijn met het gedachtengoed van de omgevingswet, als één overheid binnen het proces acteren. In het afstemmingsoverleg worden daarnaast bestuurlijke besluiten voorbereid zoals de vaststelling van dit plan van aanpak en het latere uitvoeringsplan, inclusief de uit te voeren casussen. Dit mede op verzoek van de dorpsraden die geen rol willen bij inhoudelijke (project) keuzes, maar zich willen richten op het proces en de participatie van de gemeenschap. Na ieder afstemmingsoverleg (frequentie afhankelijk van behoefte) wordt aan de stuurgroep een terugkoppeling gegeven.

Een aantal keer per jaar zal een bestuurlijk overleg plaatsvinden. Naast bestuurders vanuit de drie overheden schuiven hier ook twee vertegenwoordigers aan vanuit de dorpsraden. Tijdens het bestuurlijk overleg wordt de voortgang besproken en inhoudelijke keuzes afgewogen. Het bestuurlijk overleg wordt voorbereid door zowel de stuurgroep als het afstemmingsoverleg.

6.4. Uitwerking fase 1

Fase 1	
Ophalen en selecteren	
Vier startbijeenkomsten <i>Doel: breed in gesprek met de gemeenschap over hoe we met elkaar zorgen voor een vitaal buitengebied. Oproep om ideeën, initiatieven en projecten te melden. (etc.) + afspraken over terugkoppeling en vervolg.</i>	Eind feb / begin maart
Nabespreking / oogst ophalen <i>Resultaat van de bijeenkomst + bij loket binnengekomen ideeën/initiatieven bespreken + terugkoppeling</i>	Medio maart
Centrale vervolgbijeenkomst <i>Genodigden: Belanghebbenden, initiatiefnemers, actief betrokken mensen, mensen met ideeën & de wil om daar iets mee te doen. Doel: verkennen van mogelijke locatiegerichte en gebiedsgerichte casussen die we verder willen verkennen en ondersteunen.</i>	Eind maart / begin april
Nabespreking / casussen benoemen <i>De stuurgroep komt bijeen en brengt de te verkennen casussen in kaart en maakt een eerste inschatting van de benodigde mensen en middelen</i>	Begin april
Uitvoeringsagenda opstellen <i>Op basis van de tot nu toe opgehaalde ideeën en initiatieven (eerste casussen) maken we een uitvoeringsprogramma voor het vervolg van de pilot</i>	April
Samenwerking intensiveren en verbreden	
Samenwerking in het kader van één overheid <i>Vorbereidingen treffen in het optimaliseren van de verdere samenwerking in de back office, zoals het gezamenlijk onderzoeken van de planologische en ruimtelijke uitvoerbaarheid van casussen, inzetten van instrumenten inzake de transitie van de veehouderij en gezamenlijke verdere verkenning met betrekking tot het klimaatrobust maken van Zundertse beeklandschappen. Onderdelen hiervan zijn de samenwerking in het kader van de inrichting van een breed buitengebied loket (helpdesk) en informatiebijeenkomst over veiligheid, VABimpuls en sloop- en asbestaanpak.</i>	Feb - apr
Samenwerking met (andere dan pilot) partners bekrachtigen <i>(ZLTO/CLTV/Treepart hebben reeds toegezegd), natuurorganisaties etc.</i>	Feb - apr
Bestuurlijk overleg / samenwerkingsovereenkomst	
<i>Bestuurlijk akkoord middels samenwerkingsovereenkomst op uitvoeringsprogramma</i>	Eind april
Start Fase 2 <i>- Aantal casussen worden in multidisciplinaire teams verkend en ondersteund - Diverse andere initiatieven en projecten worden middels het bestaande instrumentarium geholpen</i>	mei 2019

6.5. Middelen (fase 1)

- De gemeente Zundert financiert de bijeenkomsten en aanverwante kosten.
- Vanuit het provinciale programma Sociale Veerkracht wordt in deze fase de inzet van een ondersteunende procesbegeleider gefaciliteerd voor het samenspel tussen overheid en inwoners.
- De dorpsraden nemen de organisatie van de bijeenkomsten voor hun rekening.
- Overige activiteiten zullen uit bestaande ambtelijke capaciteit worden ingevuld

BIJLAGE 1

Versie 31-01-2019

Concept programma eerste bijeenkomsten (februari/maart 2019)

Centrale vraag:

- *Hoe zorgen we met elkaar voor een vitale leefomgeving?*
- Steekwoorden: ontwikkeling | toekomst | buitengebied | samen leefbaarheid | urgentie | kansen |

Doelen:

- Informeren, inspireren en aanzetten tot actie (urgentie)
- Ideeën ophalen, beeld krijgen wat ondernemers en bewoners vinden
- VAB-loket presenteren?

Resultaat:

- Er is een eerste gezamenlijk globaal beeld van wat de aanwezigen voor de toekomst belangrijk vinden.
- Realisatie: 'dit gaat over mij en ik heb invloed'
- Mensen zien de Pilot Vitaal Buitengebied als een kans

Vervolg:

- Snelle terugkoppeling van wat er is opgehaald
- Mensen kunnen zich melden met een idee/probleem/initiatief: waar ze zelf actief mee aan de slag willen gaan.

Draaiboek:

19.15 – 19:30 uur *inloop*

19:30 – 19:40 uur welkom door dorpsraad

19:40 - 19:50 uur wethouder

19:50 – 20:00 uur presentatie: uitdagingen in het buitengebied (Monique of Patrick)

20.00 - 20.10 uur Interview met Peter Van der Avoird, agrarische ondernemer van 2018 (film)

20:10 – 20:15 uur korte uitleg verdere programma

20:15 – 20:30 uur *pauze*

20:30 – 20:45 uur Interviews met inspirerende voorbeelden uit Zundert:

- Prijswinnaar brood en spelen in Zundert
- Melkveehouder Chris Verschuren Rijsbergen:

20:45 – 21:45 uur aan de slag

21:45 – 22:00 uur centrale afsluiting

Welkom door dorpsraad (10 minuten)

Korte schets pilot vitaal buitengebied: Vanavond uitdagingen en kansen met elkaar delen. Dat is nodig: het onze leefomgeving en het gaat ons allemaal aan. Daarna aan de slag met pilots. Zo met elkaar toewerken naar bouwstenen voor een omgevingsvisie.

Verwachtingsmanagement:

- Raad stelt uiteindelijk nieuwe omgevingsvisie vast, maar met elkaar al werkende weg bouwstenen hiervoor ontwikkelen
- Ontwikkeling buitengebied langdurig proces, voor vanavond start en een eerste beeld krijgen van wat waar mensen zelf mee aan de slag willen.
- De volgende keer (met degene die echt aan de slag willen) willen we het nog een stapje concreter maken: waar liggen kansen waar we nu al mee aan de slag kunnen? Kaart erbij pakken en aanwijzen. De volgende stap is dat we dan met pilots aan de slag gaan. Locatiegerichte pilots en gebiedsgerichte pilots. Want we gaan het samen doen!

Verhaal wethouder (10 minuten)

Presentatie (10 min): uitdagingen in het buitengebied (urgentie: samen aan de slag) : Klimaat en VAB

Allerlei uitdagingen komen op het buitengebied af. Acuu (VAB, criminaliteit) en verder weg energietransitie en klimaatverandering: weersextremen (te nat, te droog, hagel). Vraagt om twee dingen: concrete actie en overkoepelende visie. Kunnen we alleen maar met elkaar doen. Sommige problemen liggen primair bij individuele probleemhouders (boeren: VAB); en zijn er ondersteunende maatregelen om af of niet samen met andere tot oplossingen te komen. Andere uitdagingen kunnen we alleen maar samen tegemoet treden. Kortom: hoe zorgen we samen voor een vitaal buitengebied?

Presentatie vindt plaats aan de hand van onderstaande beelden, aangevuld met VAB-beeld en gegevens over Zundert.

Interview met Peter Van der Avoird, agrarische ondernemer van 2018 (film), voorbeeld uit de regio

Interviews met inspirerende voorbeelden: (15 minuten)

- **Prijswinnaar brood en spelen in Zundert**
- **Melkveehouder Chris Verschuren Rijsbergen :**
25, 28 feb. en 13 maart. 11 maart John Dickens (?)

'Werksessies'

- 2 x 25 minuten + wisselpauze.
- Vier 'gesprekstafels', elk twee ronden achter elkaar bij te wonen. Deelnemers kiezen 2 onderwerpen waar ze over door willen praten.

[1] De kracht van Zundert

Wat is hier goed? Welke kwaliteiten moeten blijven? Wat willen we behouden en versterken?

[2] De buikpijn van Zundert

Welke problemen zijn er? Wat moeten we daar aan doen? Wie heeft wie daarvoor nodig?

[3] Nieuwe kansen voor (agrarische) ondernemers

Aanpak Vrijkomende agrarische bebouwing. Welke kansen zien we? Wat is daar voor nodig? Denk aan: wonen, energietransitie, voor elkaar zorgen, samenwerken, etc.

[4] Kwaliteit van het landschap

(aansluiten bij reisgids / wateropgave)

Boomteelt en tuinbouw stellen hoge eisen aan het gebied; is niet volhoudbaar: beekdallandschap moet klimaatrobuust worden. Teeltondersteunende voorzieningen maken het gebied minder aantrekkelijk. Keuzes nodig: Wat is de koers waar het gebied op wil varen? Hoe behouden/versterken we de kwaliteit?

Centrale afsluiting (15 min)

- Terugblik op het programma; met elkaar uitdagingen en kansen verkend. Veel energie in de zaal; iedereen voelt de urgentie (oid)
- Aantal kwaliteiten benoemd die belangrijk zijn voor waar we in de toekomst samen heen willen. Deze zijn A, B, C en D.
- De volgende keer (met degene die echt aan de slag willen) willen we het nog een stapje concreter maken: waar liggen kansen waar we nu al mee aan de slag kunnen? Kaart erbij pakken en aanwijzen. De volgende stap is dat we dan met pilots aan de slag gaan. Locatiegerichte pilots en gebiedsgerichte pilots. Want we gaan het samen doen!
- Er is een VAB-loket; spread the word!
- Er komt een verslag van de avond en je kunt je melden met idee/probleem/initiatief bij vitaalbuitengebied@zundert.nl (oid)
- Etc.